

वर्ष २ अंक १

कृषि-मौसम सल्लाह सेवा बुलेटिन

जारी मिति : ३ बैसाख २०७३

अवधी : ३ बैसाख २०७३ - ९ बैसाख २०७३

जिल्लाहरु : बाँके, रुपन्देही, बारा

(जारी गर्ने: PPCR/BRCH/AMIS project, MOAD; Agricultural Environment Research Division, NARC and Agro-met Section/MFD, DHM)

मौसमी तथ्यांकहरु

१९ चैत्र २०७२ देखि २५ चैत्र २०७२ सम्मको मौसमी अवस्था

मौसमी विवरण	जिल्ला		
	बाँके	रुपन्देही	बारा
कुल वर्षा (मि.मी.)	०.०	४.४	०.०
अधिकतम तापक्रम (°सेन्टीग्रेड)को दायरा	३४.६-३९.६	३२.४-४१.५	३१.२-३९.५
न्यूनतम तापक्रम (°सेन्टीग्रेड)को दायरा	१७-२१.६	१८.८-२५.०	१७.०-२४.०
अधिकतम सापेक्षिक आर्द्रता(%)को दायरा	७३.७-९१.५	३५-७५	५६-७३
न्यूनतम सापेक्षिक आर्द्रता(%)को दायरा	२४-४६.३	१५-५०	१५-५७
हावाको गति (मि/से) को दायरा	२.५-११.५	५-१२.७५	१.५-७.९.७५
हावाको दिशाको दायरा	दक्षिण पूर्व- दक्षिण पश्चिम	दक्षिण पूर्व- दक्षिण पश्चिम	पूर्व- दक्षिण पूर्व

२६ चैत्र २०७२ देखि २ बैशाख २०७३ सम्मको मौसमी अवस्था

मौसमी विवरण	जिल्ला		
	बाँके	रुपन्देही	बारा
कुल वर्षा (मि.मी.)	१.२	०.०	०.०
अधिकतम तापक्रम (°सेन्टीग्रेड)को दायरा	३६.६-४१	३८.१-४२.५	३७.५-४१.२
न्यूनतम तापक्रम (°सेन्टीग्रेड)को दायरा	१६.६-२२	१७.५-२३.२	१५.४-१९
अधिकतम सापेक्षिक आर्द्रता(%)को दायरा	५८.१-७९.३	३०-४०	३६-६४
न्यूनतम सापेक्षिक आर्द्रता(%)को दायरा	१४.२-२५.३	१३-२५	९-१८
हावाको गति (मि/से) को दायरा	४.३३-१३.५	५.६६-१७	३.५-९.५
हावाको दिशाको दायरा	पश्चिम - दक्षिण पश्चिम	दक्षिण पूर्व- दक्षिण पश्चिम	पश्चिम - दक्षिण पश्चिम

कृषि-मौसम सल्लाह सेवा बुलेटिन, वर्ष २, अंक १, ०५ बैशाख २०७३, अवधी : ०३ बैशाख २०७३ - ०९ बैशाख २०७३

कृषि-सल्लाह

क. मौसमी विश्लेषण

गत हप्ताको समग्र मौसमी विश्लेषण (बाँके)

गत हप्ताको मौसम साताको शुरुवातमा आंशिक बदली रहे पनि बाँकी दिनहरूमा आकाश सफा रहयो। दिउँसोको तापक्रम ४०.९° सेल्सियस सम्म पुग्यो। साताभरि नै वायुको दिशा उत्तर-पश्चिमी रहयो।

आउँदो हप्ताको मौसमी अवस्था (बाँके)

आगामी हप्ताको शुरुवातमा आंशिक बदली रहनेछ र छिटपुट वर्षा हुनेछ। साताको मध्यबाट मौसममा सुधार आउनेछ र दिउँसोको तापक्रम ३८-४०° सेल्सियस बीच रहनेछ। औसत आर्द्रता ४०% को आसपास रहनेछ।

- विगत दुई हप्ताको तापक्रमको अबस्था हेर्दा यस हप्ताको अधिकतम तथा न्यूनतम तापक्रम अझै बढ्न सक्ने सम्भावना छ।

ख. बालीनाली

१. धान

- चैते धानको २१-२५ दिनको बेर्ना २-३ वटा प्रति गावामा रोप्नुपर्छ।
- खेत हिल्याउने बेलामा डि. ए. पि. २.२ के. जी., युरिया २.८ के. जी. र म्युरेट अफ पोटास १.६ के. जी. प्रति कठ्ठाको दरले हाल्नु उपयुक्त हुन्छ।
- सुख्खा मौसमको असरबाट धानको बीऊ राखेको ब्याडका बेर्नालाई जोगाउन ग्रीन मिराकल झोल ३ एम. एल. प्रति लिटर पानीमा मिसाएर हप्तामा २ पटक बेलुकीपख छर्नुहोला।

२. मकै

- गवारोको ब्यबस्थापन गर्न कार्बोफ्युरन ३जी, ३-४ दानाको दरले अथवा फिप्रोनिल ३जी २-३ दानाको दरले हातमा पन्जा र मुखमा मास्क लगाई बोटको गुवोमा राख्नु पर्दछ।
- मकै बालीमा फट्याङ्गाको क्षतीको अनुगमन गर्दा यदि ७-१२ वटा फट्याङ्गा प्रति बर्ग मिटर पाइएमा मात्र विषादीको प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ। यस्तो अवस्थामा मालाथियन ५०% ई.सी. २ एम. एल प्रति लिटरको दरले छर्नु पर्दछ।

३. गहुँ

- गहुँ बाली को १०-१२% दानामा चिसोपनाको मात्रा नहुन्जेल २-३ दिन घाममा सुकाएपछि भण्डारण गर्ने ।

४. उखु

- उखु लगाउनु हुने कृषकहरूले सिफारिस गरिएका उन्नत जातहरू जितपुर-१, जितपुर-२, जितपुर-३ र जितपुर-४ लगाउनु उत्तम हुन्छ।
 - जग्गा तयारीको बेलामा ३३३ के.जी कम्पोस्ट, ३.५ के. जी. युरिया, ४.३५ के. जी. डि.ए.पी र २.२२ के.जी. म्युरेट अफ पोटास प्रति कठ्ठाका दरले माटोमा राम्ररी मिलाउनु पर्दछ।
 - सुख्खा मौसम भएको कारणले माटोमा चिस्यान कम भए पानी लगाई उखु लगाउनु उपयुक्त हुन्छ।
 - तीनवटा आँखला भएको १५००-२००० वटा सेट प्रति कठ्ठाको लागी पर्याप्त हुन्छ।
 - उखुको सेटलाई २ ग्राम कार्बेन्डाजिम (वेभिष्टिन वा डेरोसाल) प्रति लिटर पानीको घोल बनाई उक्त घोलमा रोप्न तयार पारेको सेटलाई १५ मिनेटसम्म डुबाएर रोप्नु उपयुक्त हुन्छ।
- उखु बालीमा माटोको सतहमा नयाँ गुबोमा एक भन्दा बढी स-साना प्वालहरू देखिएमा टुसा पसाउने गवारो (Early shoot borer) को प्रकोप हुने सम्भावना भएकोले यसको प्रकोप कम गर्न ३ ईन्च जति माटो चढाउने र हल्का सिँचाईको ब्यबस्था गर्दा यो कीरा नियन्त्रण गर्न सकिन्छ।

५. फलफूल बाली

- सुख्खापनको असर बाट जोगाउन यसै वर्ष सार्नु भएको केरा, कागती, आँप, लिची आदिमा ७-७ दिनको फरकमा र बढिसकेको लिची, आँप, कागतीमा १०-१० दिनको फरकमा सिँचाई गर्नु पर्दछ।
- कागती, आँप, लिची खेती गर्नु भएको भए *प्लान्टोप्लेक्स* नामक हर्मोन सिफारीस मात्रामा छरेमा फल झर्ने समस्या कम हुन्छ।
- सुक्ष्म खाद्यतत्व युक्त मल प्रयोग गर्नु भएको छैन भने अब ढिला नगर्नुहोस्। सुक्ष्म खाद्यतत्व युक्त *एगोमिन* वा *मल्टिप्लेक्स* छन् होस्।
- आँपमा यस मौसममा *होपर*को अत्याधिक प्रकोप देखिने भएकोले *इमिडाक्लोप्रिड १७.८ एस. एल. १ एम.* प्रति लिटर पानीमा मिसाई छन् पर्दछ।
- आँपको बोटमा *मिली बग*को प्रकोप हुने समय भएकोले नियमित अवलोकन गर्नुपर्दछ। यसको समस्या समाधानको लागि बगैँचाको सरसफाईमा ध्यान दिनुको साथै सर्बो तेल १०-१५ एम. एल. प्रति लिटर पानीमा घोली छन्पर्दछ।

तरकारी बालीहरु

- भण्टाको डाँठ तथा फलको गवारो व्यवस्थापनको लागी गवारोको कारण ओईलाएको मुन्टा, पात तथा फल टिपी करीव १ फुट गहिरो खाडलमा पुर्ने वा जलाउने। *क्लोरोानट्रानिलिप्रोल (कोराजेन) १८.५ इ.सि. ०.२ मि.लि.* प्रति लिटर पानीमा मिसाई बोट भिज्ने गरी छन्।
- गोलभेंडाको फलको गवारो व्यवस्थापनको लागी कुहिएको फल टिपी करीव १ फुट गहिरो खाडलमा पुर्ने। साथै माटोमा चिस्यान कायम राख्ने र यसको व्यवस्थापनको लागी १० ग्राम भेली प्रति लिटर पानीमा मिसाई बनाएको घोलमा *HaNPV (हेली एन. पि. भी) २५० LE* को १.५ मि.लि हालेर साँझको समयमा स्प्रे गर्नुपर्दछ, वा *क्लोरोानट्रानिलिप्रोल (कोराजेन) १८.५ इ.सि. १.० मि.लि.* प्रति लिटर पानीमा मिसाई बोट भिज्ने गरी स्प्रे गर्नुपर्दछ।
- खुर्सानीमा भाइरस रोग लागेको भएमा *भिकोर्न एच झोल १ एम. एल.* प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्कनु पर्दछ।
- काँक्रो, फर्सी समुहको लहरे बालीमा *लिफ माइनर*को प्रकोप कम गर्नको लागि तल-तलको पुरानो पातहरु हटाउनुपर्दछ।
- काँक्रो, फर्सी समुहको लहरे बालीमा *पाउडरी मिल्ड्यु*को प्रकोपबाट बचनको लागि *क्याराथेन २ एम. एल.* प्रति लिटर पानीमा घोली छन्पर्दछ।
- फल दिने बाली गोलभेंडा, भण्टालाई अरु बाली भन्दा अलि बढि खाद्यतत्वको आवश्यकता हुने भएकोले पहिलो बाली टिपिएको हरेक १५-२० दिनको फरकमा *युरिया मल १० ग्राम प्रति बोटको दरले टपड्रेस* गर्नुपर्दछ। यस्तै गरि सुक्ष्म खाद्य तत्व जस्तै- *मल्टिप्लेक्स / ट्रिप्लेक्स / एगोमिन* लाई २ एम् एल् प्रति लिटर पानीमा घोलेर बोटमा स्प्रे गर्नुपर्दछ।

फल कुहाउने औँसा

- काँक्रो, फर्सी, समुहको लहरे बालीमा फल कुहाउने औँसाबाट बचनको लागि *क्यु ल्युर* युक्त बोटल ड्याप प्रति कडा ३-४ ओटाको दरले राख्नुपर्दछ। साथै प्रत्येक २ हप्तामा नयाँ *क्यु ल्युर* युक्त बोटल परिवर्तन गर्नुपर्दछ।
- फलफूल बालीमा फल कुहाउने औँसाबाट बचनको लागि *मिथायल इयुजिनल* युक्त बोटल ड्याप प्रति कडा १ ओटाको दरले राख्नुपर्दछ। साथै प्रत्येक २ हप्तामा नयाँ *मिथायल इयुजिनल* युक्त बोटल परिवर्तन गर्नुपर्दछ।
- *मालाथियन ५० इ.सी.*, २ एम.एल प्रति लिटर र २ ग्राम चिनी (भेली) पानीमा मिसाएर प्रति हेक्टर २०-२५ ठाँउमा फूल फुल्नु अगाडि देखि १-१ महिनाको अन्तरमा छन्।

रातो खपटे कीरा

काँक्रो, फर्सी समूहको लहरे बालीमा रातो खपटे कीराबाट बच्नको लागि

- लार्भाहरू जमीनको सतह भन्दा अलिकति मुनी बस्ने भएकोले समय समयमा गोडमेल गर्नु उपयुक्त हुन्छ।
- कीराले विहान र बेलुका नोक्सानी पुर्याउने भएकोले साँझपख *कार्वाक्सिल* (५०% डब्लु. पि.) २ ग्राम प्रति लिटरको दरले माटो र बोट भिज्ने गरी छन्नु पर्दछ।

अन्य

- खेतबारीमा देखिने सबै कीराहरू हानिकारक हुदैनन्। तसर्थ कीरा देखिने बित्तिकै विषादीको प्रयोग नगरौं। मित्रजीव कीराहरू जस्तै माकुरा, गाइने कीरा, सात थोप्ले खपटे कीरा, बारुला, नमस्ते कीरा (*प्रेङ्ग मेन्टीड*) देखिएमा तिनिहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गरौं।
- मौरी घारमा रोग, सुलसुले र रानु भए नभएको नियमित अवलोकन गर्नुपर्दछ।

कम्पोस्ट मल बनाउने तरिका

माटोको उत्पादकत्व जोगाउन प्रांगारिक पदार्थको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। गाई बस्तुको मलले नपुगेमा वरिपरि पाइने झारपात, स्याउला आदि कुहाएर कम्पोस्ट मल बनाउन सकिन्छ। १ मीटर गहिरो र १-२ मीटर चाक्लो खाडल खनी झारपात, स्याउला र कोसेबालीहरूको इयांग विभिन्न तहमा खाडलमा जम्मा गर्नुपर्छ। छिटो र राम्रोसंग कुहियोस भनेर खाडलको शुरुमा र प्रत्येक तहको बिच-बिचमा जङ्गलको माटो, गोबरमल आदि कुराहरू जोरनको रूपमा राख्नुपर्दछ। ५०० किलोग्राम कम्पोस्ट तयार गर्न को लागि *इ. एम. (Effective Microorganisms)* १ लिटर + *ट्राइकोडर्मा* १०० मि. लि. (ग्राम) + *स्युडोमोनास* १०० मि. लि. (ग्राम) + सख्खर १ किलोग्राम लाई ५०० लिटर पानीमा मिसाएर कम्पोस्ट बनाउने पदार्थमा मिसाउँदा कम्पोस्टलाई राम्रोसंग कुहाउन सहयोग गर्छ।

खाडल भरिएपछि माथिबाट हिलो माटो वा खरानीले टाली स्याउला वा प्लास्टिकले छोप्नुपर्दछ। कुहिनको लागि चिस्यान चाहिने हुनाले डुबान नहुने गरी राम्रोसंग कुहिने बेला सम्म गाई वस्तुको गहुँत र घरमा खेर गएको पानी खाडलमा जाने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ। मिश्रणको कुहिने क्षमता र बाहिरको तापक्रम अनुसार ३० देखि ५० दिनमा मिश्रणलाई फर्काउनु पर्छ। नजिकै अर्को खाडल खन्दा फर्काउन सजिलो हुन्छ। ठाउँअनुसार ३ देखि ६ महिनामा राम्रोसंग कुहिएको कम्पोस्ट मल तयार हुन्छ। बालीहरूको आवश्यकता अनुसार तयारी कम्पोस्ट मललाई तुरुन्तै प्रयोग गर्न पनि सकिन्छ र पछिको लागि संचय गरेर राख्न पनि सकिन्छ।

गोठेमल सुधार

गाईबस्तुको मलमूत्र, घाँसपातका अवशेषहरू र सोत्तरलाई गोठको नजिकै थुपारेर गोठेमल तयार गरिन्छ। गोठे मल सुधार गर्दा कृषकका केहि अभ्यासहरूमा पुनर्विचार गर्नुपर्ने देखिन्छ। बिशेष गरि मूत्रमा गोबरमा भन्दा दोब्बर मात्रामा नाइट्रोजन तत्व पाइन्छ। मूत्र चुहिएर वा सुकेर खेर नजाओस भनेर सोस्ने खालको सोत्तर प्रशस्त प्रयोग गर्नु पर्छ। सजिलै कुहिने र दलहन वा कोसेबालीको इयांगलाई सोत्तर को रूपमा प्रयोग गर्दा मल को गुणस्तर पनि राम्रो हुन्छ। गोठबाट कुलेसो बनाई गोबरमल जम्मा गर्ने खाडलमा मूत्रलाई जम्मा गर्न पनि सकिन्छ। ५०० किलोग्राम गोठेमल तयार गर्न को लागि *इ. एम. (Effective Microorganisms)* १ लिटर + *ट्राइकोडर्मा* १०० मि. लि. (ग्राम) + *स्युडोमोनास* १०० मि. लि. (ग्राम) + सख्खर १ किलोग्राम लाई ५०० लिटर पानीमा मिसाएर मलमूत्र र सोत्तरमा मिसाउँदा गोठेमललाई राम्रोसंग कुहाउन सहयोग गर्छ। घामपानीबाट जोगाउन छानो वा छापोको व्यवस्था गर्नुपर्छ।

खेतबारीमा खनजोत गर्नु भन्दा धेरै दिन पहिला मल थुपारेर राख्दा पोषक तत्व नष्ट हुने हुँदा मल खेतबारीमा लगेपछि तुरुन्त खनजोत गरेर माटोमा मललाई मिलाउनु पर्छ। हिउँदमा वा सुक्या ठाउँमा खाडल बिधिबाट र

वर्षामा वा पानी जम्ने ठाउँमा थुप्रो बिधि बाट गोठेमल बनाउनु उपयुक्त हुन्छ। खाडल खन्दा कम गहिराईमै पानी भेटिने अवस्थामा अर्ध खाडल बिधि अपनाउन सकिन्छ। जमिनको सतहमा वरिपरि बाट ढुंगा वा काठपातको बार लगाएर त्यसभित्र मल थुपर्दा खाडल र थुप्रो दुवै विधिको फाइदा लिन सकिन्छ। जुनसुकै बिधि अपनाए पनि गोठको नजिकै भयो भने काम गर्न सजिलो हुन्छ। कम्पोस्ट जसरि फर्काउनु त पर्दैन। तर बेला-बेला मा फिजाएर सतह टमक्क बनाउनु पर्छ। राम्रो संग कुहाएर मात्र गोठेमल प्रयोग गर्नुपर्छ।

बाली संरक्षण

१. लाही (एफीड)

- १ भाग गाईको गहुँत र ४ भाग पानी मिसाएर रातभरी राखेर लाही लागेको ठाउँमा भिज्ने गरी भोलीपल्ट छर्कनु राम्रो हुन्छ।
- मालाथियन ५० इ.सी., २ मि.लि. प्रति लिटरको दरले पानीमा मिसाई लाही लागेको ठाउँमा भिज्ने गरी छर्कनु उपयुक्त हुन्छ।
- नयाँ पालुवामा लाही, लिफ माईनर, सुलसुले लाग्ने भएमा सबई वा एट्सो तेल १५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई १५ दिनको फरकमा छर्नु उपयुक्त हुन्छ।

ग. पशुपालन

- बाख्रापालक कृषकहरूले भर्खर ब्याएका तथा १ महिना सम्मका पाठा-पाठी भएका माऊहरूलाई सन्तुलित दाना तथा स्वच्छ पानीको व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुहोला।
- बाख्रालाई पखाला लागेमा बत्तिसा वा अन्य आयुर्वेदिक पाचन सहयोगी औषधी खुवाउन सकिन्छ। समस्या अधिक भएमा बड्कौला जाँच गरि स्थानीय प्राविधिकको सिफारीसमा औषधी खुवाउनु पर्दछ।
- बाख्राको मोओलाको लागि ५% पोभीडन आयोडिन वा १% कपर सल्फेट वा २% बोरिक एसिडको झोल वा १% पोटासको घोलले मुख सफा गर्नु उपयुक्त हुन्छ। मोओलाको भाइरस घाउ, चोटपटक लागेको वा काटेको ठाँउबाट मानिसमा सर्न गई त्यस्तै प्रकारको घाउ खटिरा आउन सक्ने हुनाले त्यस्तो रोगी बाख्रालाई घाउ चोटपटक नलागेको मान्छे वा पन्जा लगाएर स्याहार सुसार गर्नुपर्दछ।
- पि.पि.आर रोग लागेका बाख्राको आँखा, नाक, मुख (थुतुनो) मनतातो पानीमा सफा कपास भिजाई दिनमा २ पटक सफा गर्नुपर्दछ। साथै ५% बोरो-ग्लिसिरिनले मुख सफा गर्नु लाभदायी हुन्छ। सहायक संक्रमण रोकथाम गर्न अक्सीटेट्रासाइक्लिन वा क्लोरटेट्रासाइक्लिन औषधी प्रयोग गर्न सकिन्छ। पि.पि.आर रोग लाग्न नदिन ३ महिना भन्दा माथिका भेडा-बाख्रामा सो रोगको भ्याक्सिन लगाउनु उपयुक्त हुन्छ।
- खोरेत लागेका पशुहरूको मुख तथा खुट्टाको घाउ फिटकिरी पानी वा निलोतुथोको घोल अथवा वेटाडीनले नियमित सफा गर्नु पर्दछ। घाउ तथा संक्रमण अधिक भएमा प्राविधिकको सल्लाहमा एन्टीवायोटीक औषधीहरू खुवाउनुपर्दछ। साथै खोरेत रोग लाग्न नदिन पशु सेवा कार्यालयको समन्वयमा सो रोगको भ्याक्सिन ६-६ महिनामा लगाउनु उपयुक्त हुन्छ।
- माछा पोखरीमा घुलित अक्सिजनको मात्रा बढाउन हावा यन्त्र (एरेटर) को प्रयोग गर्ने।
- तापक्रम बृद्धि सँगै कुखुरामा देखा पर्ने लक्षणहरू जस्तै- चाँडो-चाँडो सास फेर्ने, पानी धेरै खाने, दाना कम खाने, खोरमा कुखुराहरूको मृत्यु हुने, पखेटा र खुट्टा फालेर बस्ने, अण्डा उत्पादनमा कमी आदी देखा परेमा पर्याप्त भेन्टीलेसन प्रदान गर्ने, कुखुराको घनत्व कम गर्ने, तापक्रम अधिक रहेका बेला (दिउँसो १२-३ बजे सम्म) दाना नदिने, सफा, चिसो पानी सधैं भरी राख्ने, पानीको भाँडा धेरै संख्यामा राख्ने र पानीमा इलेक्ट्रोलाईट र मल्टी भिटामिन राखेर दिनु पर्दछ।
- कुखुराको सि. आर. डि. को लागि टाइलोसिन टार्टरेट नामक औषधी भेटेरिनरियन / अनुभवी प्राविधिकको सल्लाहमा सफा पानीमा घुलेर ४-५ दिनसम्म खान दिनु पर्दछ।

~\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$~

कृषि-माँसम सल्लाह सेवा बुलेटिन, वर्ष २, अंक १, ०५ बैशाख २०७३, अवधी : ०३ बैशाख २०७३ - ०९ बैशाख २०७३